

I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No:37 (Ekim 2007)

AVRUPA'YA GÖÇ VE TÜRKİYE

Ugur TEKİN*

Özet

Bu makalenin konusu, son yirmi yılda göçün değişen yapısı, Almanya örneğinden hareketle Avrupa'nın göçe yönelik politikaları, göç hareketinin ve göçmenin toplumda konumlanışı üzerine yürütülen tartışmalardır. Almanya Türkiye'den en fazla göçmen alan ülkedir. Almanya'da göçmen nüfusun en büyük kesimini Türkiye'den gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu durum özellikle Avrupa Birliği göçmen politikalarının Türkiye ile ilgili bölümlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Diğer Kuzey Akdeniz ülkeleri gibi artık Türkiye de göç veren ülke olmanın yanı sıra, göç alan ve aynı zamanda geçiş ülkesi olan bir ülke durumundadır. Türkiye, Avrupa'ya yönelik göç geçiş alanlarının en çok kullanılanlarından birinin üzerinde olması nedeniyle Avrupa Birliği'yle bütünleşme sürecinde Avrupa Birliği Ülkeleri'nin göç politikalarından önemli ölçüde etkilenme durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç politikaları, Etnisite , Ayrımcılık, Azınlıklar

Immigration to Europe and Turkey

Abstract

Based on the case of Germany, the subject of this article concerns the discussions continuing on the changing structure of immigration in the last two decades, the politics of Europe on immigration and how the immigration movements and immigrants have been situated. Germany is the country which receives immigrants from Turkey at the most. The biggest part of the immigrant community in Germany consists of Turkish immigrants. Thus, Germany has a great role on the politics of EU immigration policy concerning Turkey. Like other Northern Mediterranean countries, Turkey has become an immigration accepting and passage country as much as an immigration sending one.

* Dr., Köln Üniversitesi İnsan Bilimleri Fakültesi Öğretim Görevlisi, Köln Üniversitesi Kültürlerarası Araştırma Merkezi Uzmanı

Because Turkey is located on commonly used immigration roads toward Europe, it will be highly effected by the immigration politics of European Union Countries.

Keywords: Migration - Immigration politics - Ethnicity - Discrimination - Minorities

Giris

Tarihi olarak ele aldığımızda göç ilk yaşam biçimidir. Göçmen sadece yaşam şartlarını iyileştirmek için yer değiştirmektedir. Konumuzu modern dünya ile sınırlasak dahi, göç farklı toplum biçimlerinin oluşumuna etken olmuştur. Etkilediği toplumların yanı sıra, göçün kendisi de, çeşitli dönemlerde farklı tarzlar oluşturmuştur. Kırsal alanlardan kentlere, tarım alanlarından sanayinin yoğunlaştığı bölgelere yönelen göç, ortak yaşam tarzını kökten değiştiren, yeni oluşumları zorlayan bir ivme olmuştur¹. Çevreden merkeze yönelen bu hareketlilik ister sınırların yeniden çizilmesi nedeniyle olsun, ister ülkelerin ekonomik, politik veya yasal gelişimlerinin eşitsizliği nedeniyle olsun, sınırlar ötesi bir boyut kazanmıştır. Çalışma ve yaşam koşulları, politik katılım ve yasal alanları göreceli olarak geri olan ülkelere, çalışma ve yaşam koşulları, politik katılım ve yasal alanları daha gelişkin olan ülkelere doğru hareket, yani sınırları aşan göç belirgin bir göç modeli olarak ortaya çıkmıştır. Bu eylemde bulunan insanların, yani göçmenler, yerlilerden farklı olarak bazı özellikleri nedeniyle bu sürece katılmaları istenmekte ve bu eylemlilikte bulunmaları için de bazı özelliklere sahip olmaları beklenmektedir. Çünkü geleneksel göç, büyük oranda göç alan ülkenin ihtiyaçlarına ve imkanlarına bağlı olarak şekillenir. Göç alan ülke bazı yapılarını desteklemek ve bazı yapılarını yeniden şekillendirmek ister.

Göç belli bir tarihi süreçte belli bir zamanla sınırlı bir olgu değildir. Tam tersini bütün toplumların yaşamında var olan normal bir durumdur². Göç ile toplum arasındaki ilişkiyi üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

Toplumsal gelişim için gerekli bir unsur olarak göç:

Göç toplumsal gelişimin bir motorudur. Her dönemde göç yerleşik toplumları şekillendirmiş ve toplumsal gelişmelerini belirlemiştir. İleri sanayi ülkelerinin hepsi gelişmeleri ve hatta yaşayabilmeleri için göçe ihtiyaç duymuşlardır. Göç alımı bu ülkelerin belli bir hızda büyümesi, demografik dengeğini kurabilmesi ve gelişimini devam ettirmeleri için zorunlu bir unsurdur.

Toplumsal gelişimin sonucu olarak göç:

Toplumlar göçmen olarak kendi üyelerinin toplumda konumlanmasını daha iyi bir noktaya

¹ Bade, Klaus: Migration und Integration in Deutschland seit dem Zweiten Weltkrieg. Probleme, Erfolge, Perspektiven. Osnabrück 2004

² Beck, Ulrich: Der Durchschnittliche Migrant. In: Projekt Migration. Katalog zur Ausstellung. Köln 2005: 196-198

çıkarmaktadırlar. Ucuz işgücü olarak getirilen göçmenler toplumun alt kesimini oluşturmaktadırlar. Kendi üyeleri ise bir üst yaşam biçimine geçmek için olanakları daha kolay kullanır hale gelmektedirler³.

Toplumsal sorunların oluşmasında bir etken olarak göç:

Her toplumda var olan paylaşım sorununun bir devamı olarak göçe bağlı olarak sorunlar ortaya çıkmaktadır. Toplumsal zenginliğin artısında bir etken olan göç, bu zenginliğin paylaşımında bir karsılık ortamı yaratmaktadır. Mevcut üretilen değerlerin paylaşımında bir bölgeye yeni gelenler ile eskiler arasında mevcut imkanlara ulaşmada ve bunların kullanımında farklılıklar olmaktadır. Bu aynı zamanda toplumsal zenginliğin dağıtımını da etkilemektedir⁴.

Göç uzun bir dönem iki ülke arası yapılan anlaşmalarla belirlenmekteydi. Göç alan ülkenin koyduğu şartlara uygunluk aranmakta veya göçmen tarafından kullanılabilir yasal alanın sınırları etken olmaktadır. Tabii ki bütün bunların yanı sıra bu göç eden bireylerin göç şartlarına uygunluğu veya bu göç sistemiyle kurduğu iletişim, göçmenin demografik özelliği, önüne koyduğu hedefler ve yetenekleri de belirleyici, belkide birincisinden daha fazla belirleyici olmaktadır. Kısa bir dönem için (sezon göçü), çalışma yasıyla sınırlı, yeni yaşam kurmak için göç veya ulus ötesi göç gibi farklı zaman dilimleriyle farklılıklar gösteren bu modeli “Klasik Göç Modeli”⁵ olarak tanımlamak mümkündür. Bu “Klasik Göç Modeli”ne Türkiye en geniş boyutta 1961 yılında Almanya Federal Cumhuriyeti’yle yaptığı işgücü alımı anlaşmasıyla katılmıştır. Bu göç hareketi 1973 yılında Almanya’nın resmi işçi alımını durdurmasıyla bitmemiş, günümüze kadar bazı iniş çıkışlarla devam etmiştir. İki ülke arasında oluşan bu nüfus hareketi iki ülkenin de toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılarında değişimlerde etken olmuştur⁶.

Geriyeye kısa bir bakış: Orta Avrupa’da (Almanya’da) Göçün Tarihi

Avrupa’da en önemli göç alan ve Türkiye’den göçün esas yöneldiği bölge Orta Avrupadır. Ulus-devlet ile göç arasındaki etkileşimi netleştirmek için bu bölgenin yakın tarihini ele almakta fayda var. Bu bölgedeki merkezi yapıların, göçle ilişkili toplumsal politikalarının farklılıkları temelinde üç tipik tarihsel dönem tesbiti yapılabiliriz⁷.

³ Ulrich Beck’in „Fahrstuhl-Effekt” olarak tanımladığı süreci “kaldıraç etkisi” olarak çevirebiliriz. Bkz. Beck, Ulrich: Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt a. M. 1986,122.

⁴ Elias, Norbert und Scotson, John L.: Etablierte und Außenseiter. Frankfurt/M. 2002

⁵ Tekin, Ugur: Migration und Erinnerungskultur <http://uni-koeln.de/ew-fak/Sozio/ss2006/7210/praesentation.pdf> 2006

⁶ Abadan-Unat, Nermin: Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa 2. Baskı. İstanbul 2002

⁷ 1. ve 2. Dünya savaşı ve Nazi iktidarı dönemi çok özgün yapısı gereği bu tartışmanın dışında tutulmuştur.

1) Ulus devlet öncesi Orta Avrupa' da göç:

Bu dönemde göç günlük yaşamda normal olarak değerlendirilmiş ve toplumsal politikada sorun olarak ele alınmamıştır. Tam tersine bu dönemde belli göçmen gruplarına imtiyazlar verilerek göç desteklenmiştir. Özellikle reformasyon hareketinin güçlendiği dönemlerde Katoliklerin baskısıyla karşı karşıya olan Fransız Calvinistler (Huguenots), 1682'den bu yana, Orta Avrupa şehirlerinin kuruluşunda önemli rol almışlardır. Getirdikleri yeni teknolojilerle, din savaşlarıyla yıpranmış olan Orta Avrupa'da şehirlerin yeniden ekonomik olarak güçlenmesini sağlamışlardır. Örneğin 18. yüzyılın başında Berlin nüfusunun beste birini bu göçmenler oluşturmaktadır. Prusya merkezi devleti tarafından bu göçmenlere bir dizi ekonomik imtiyazın yanı sıra, kendi dillerini kullanma ve kültürel bağımsızlıklarını koruma hakları verilmiştir⁸. Bir başka örnek ise, 1544-1583 arası Ren nehri kıyısında bir Alman şehri olan Wesel'de, engezesiyondan kaçarak gelen Geusenların (Hollandalı Protestanlar) görülmemiş bir zenginlik yaratmış olmalarıdır⁹.

2) Kayser Döneminde Avrupa' da göç:

Göç bu dönemde de günlük yaşamda normal olarak kabul edilmekle birlikte toplumsal politikada kısmen bir sorun olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemin tipik özelliği Orta Avrupa'da hızla artan nüfus ve buna bağlı olarak önce doğuya (Karadeniz'in kuzeyi Banat bölgesine), 19. yüzyıl boyunca da Atlantik ötesi yeni kıta Amerika'ya olan kitlesel göç ve 19. yy sonunda hızla büyüyen endüstri merkezi Ruhr-Havzası'na Polonya'dan göçtür. Ruhr-Havzası kısa bir süre içinde dünyanın en büyük göçmen gönderen bölgesi olmaktan çıkarak, Amerika'dan sonra dünyanın ikinci büyük göçmen alan bölgesi olmuştur. Ucuz işgücü kullanmak ve ücretleri düşürmek için 1870-1914 tarihleri arasında Ruhr Havzasındaki kömür madenlerinde çalıştırılmak üzere 500 bin Polonyalı getirilmiştir. Bu göçmenler bazı şehirlerde oy kullananların 50% sini oluşturmaktadır¹⁰. Siki bir kontrol sistemi altında yaşamalarına rağmen Nazi dönemine kadar kültürel otonom yapılarını korumuşlardır.

3) Federal Devletin Kurulmasından bu yana göç:

Bu dönemin tipik özelliği artık göçün toplumsal politikada ciddi bir sorun olarak ele alınmasıdır. Sadece toplumdaki gericiliğin hedefi olmaması, aynı zamanda toplumun siyasal söyleminde partiler arası tartışmaların ana temasını oluşturmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında endüstrinin temel iş gücü ihtiyacını, Almanya'nın sınırlarının yeniden

⁸ Schilling, Heinz: Die frühneuzeitliche Konfessionsmigration. In: Klaus J. Bade (Hg.): Migration in der europäischen Geschichte seit dem späten Mittelalter. IMIS-Beiträge, H. 20, Osnabrück 2002, S. 67-89

⁹ Sarmenhaus, Wilhelm: Die Festsetzung der niederländischen Religionsflüchtlinge im 16. Jahrhundert in Wesel und ihre Bedeutung für die wirtschaftliche Entwicklung der Stadt. Studien und Quellen zur Geschichte von Wesel. Wesel 1913

¹⁰ Bade, Klaus: „Billig und willig“ die „ausländischen Wanderarbeiter“ im kaiserlichen Deutschland. In: Bade, Klaus (Hg.): Deutsche im Ausland - Fremde in Deutschland. Migration in Geschichte und Gegenwart. München 1992

saptanması nedeniyle doğudan gelen 12 milyonu bulan Alman sığınmacılar karşılamıştır. Savasta büyük hasara uğramamış olan sanayi tesislerinin hızla üretime geçmesiyle kısa sürede yeniden iş gücüne ihtiyaç doğmuş ve 1955 tarihinde İtalya ile yapılan işgücü anlaşmasından sonra Almanya arka arkaya bir dizi Güney Avrupa Ülkesi'yle daha iş gücü anlaşması yapmıştır: Yunanistan ve İspanya ile 1960'da, Türkiye ile 1961'de, Fas ile 1963'te, Portekiz ile 1964'te Tunus ile 1965'te ve Yugoslavya ile 1968 yılında¹¹.

İsverenler, sendikalar ve Federal Hükümet yabancı işgücünün geçici bir süre için getirilmesi konusunda görüş birliğine sahiptir. Bu dönem gelen göçmenlerin geçiciliği "misafir işçi" olarak tanımlanmalarıyla vurgulanmıştır. Rotasyon süresi olarak iki yıl düşünülmüş olmasına rağmen, işe alınan işçilerin geri gönderilerek yeni işçilerin getirilmesi üretimde verimliliği düşürdüğü için, özellikle işverenlerin baskısı nedeniyle uygulanmamıştır. Bu dönemde kalıcılığın engellenmesi için yasal bariyerler her zaman kullanılmak için hazır olmuştur.

Petrol krizine bağlı olarak 1973 kasımında Federal Hükümet, taraf ülkelerin hepsini kapsayan işgücü alımını durdurma kararı alır. Ülkedeki yabancıların sayısını düşürmeyi amaçlayan bu karar tam bir ters tepki yaratır. Ailelerin getirilmesi hızlanır. Özellikle Türkiye'den gelenlerin sayısında ciddi bir artış olur.

Türkiye'den Almanya'ya gelen ve dönen göçmenler 1964-1980¹²

Dönem	Gelenler	Dönerler	Fark
1964-1973	1.266.325	455.462	+810.863
1974-1977	479.585	503.186	-23.601
1978-1980	515.153	224.919	+290.234
Toplam	2.261.063	1.183.549	+1.077.514

Bu dönemde göçmenler "misafir işçi" yerine "yabancı" (baska ülke vatandasi) olarak tanımlanmaktadırlar. Artık sorunsal bu "yabancı"ların geri dönüşü veya kalanların işe asimile olması üzerine kuruludur.

70'li yılların sonunda göçmenlerin ismi yine değişir; "baska (öteki)" olarak tanımlanırlar ve bu baskalıkları nedeniyle de topluma uyumlarının zorlukları tartışılmaya başlanır. 1983 yılında Geriye Dönüşü Tesvik Yasası çıkarılarak işsiz ve yaşlanmış olan bu yabancıların bir daha gelmemek üzere geri dönüşleri için maddi yardım yapılır¹³.

¹¹ Federal Almanya'nın işgücü anlaşması yaptığı ülkelerin seçiminde ekonomik tercihlerin yanı sıra politik tercihleri de önemli olmuştur. 1955'te NATO üyesi olan Almanya daha önce birliğe üye olan Yunanistan, Türkiye, Portekiz ile anlaşmayı tercih etmiş. Bağlantısızların öncülüğünü yapan Yugoslavya ve Kuzey Afrika'da yeni bağımsızlığını kazanan Fas ve Tunus da Almanya'nın nüfuz politikası açısından önem taşıyan ülkelerdir.

¹² Eryılmaz, Aytaç und Jamin, Mathilde (Hg.): Fremde Heimat / Yaban, Silan olur. Eine Geschichte der Einwanderung aus der Türkei, Türkiye'den Almanya'ya Göçün Tarihi. Essen 1998

¹³ 10.500 DM geriye dönüşü teşvik yardımının yanısıra, her çocuk için 1.500 DM ve yabancılardan kesilen emeklilik sigortası primleri de buna eklenerek ödenir. Bu ödemelerden işyeri kapananlar yararlanabilmektedirler.

80'li yılların sonunda bu söylemde yeniden bir kayma olur ve bu başka yabancıların Türk oldukları tesbit edilir. Bu Türkler iki farklı kültür arasında sıkışmışlardır. Bu birbirinden çok farklı kültürlerden birini seçmek durumundadırlar yoksa iki sandalye arasında oturmaları patolojik bir durumdur¹⁴.

Bu dönemdeki göçmenlik ulus-devlet için bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Politik alanda göçmenlik ve göçmen azınlık geçici bir durum olarak ele alınmıştır. Kalıcılığın reddi nedeniyle ortaya çıkan sorunlar göçmenlerin getirdiği sorunlar olarak değerlendirilmiştir. Sorunları yaratanların göçmenler olduğu tesbit edilmiştir. “Yabancılar Sorunu” toplumun güvenlik sorunlarının içinde bir bölüm halinde ele alınmaktadır. Almanya’dan başka bir ülkede yaşamış olan üçüncü ve dördüncü kuşak göçmenler dahi “yabancı” olarak tanımlanmaktadır.

Medyada son yıllarda artan oranda yabancı gençler suç bağlamında ele alınmaktadır. Yabancılar, toplum düzenini bozan örgütlü suç çetelerini kuranlardır. Örgütlü suç için kullanılan mafya kavramı artık hep bir etnik tanımlamayla birlikte kullanılmaktadır. Rus Mafyası, Türk Mafyası gibi. Sığınmacılar toplumda asalak olarak yaşamak için gelenler olarak tanımlanmaktadır. 11 Eylül’de bu yana ise kontrol sistemi müslümanları hedeflemektedir.

Göç Üzerine “Bilimsel” Araştırmalar

Avrupa’da göçmenlik üzerine yapılan araştırmaların büyük kısmı etnik olarak tanımladıkları toplumu çıkış noktası olarak ele almaktadır¹⁵.

“Misafir işçi dönemi”nde politik ve medya söylemindeki geçicilik bilimsel araştırmaları da belirlemiştir. Bu dönemde yapılan bilimsel araştırmaların bir çoğu “yabancılık”la ilişkin sosyal ve psikolojik sorunları araştırmaktadır. Yabancılık söyleminin ön planda olduğu dönemde bilimsel çalışmalarda görev dil bilimciler ve eğitim bilimcilerine verilmiştir. “Yabancılar Sorunu”na yönelik çözüm önerileri üretmek artık onların görevidir. Bilimsel araştırmaların ele aldığı önemli bir konu da, “Ötekilerin” yapıları gereği ileri sanayi ülkelerine uyum sağlamadaki zorlukları ve hangi uyum politikalarının uygulanabilirliği.

Göçmenlikle ilgili ortaya çıkan sorunların araştırılmasında en fazla kullanılan teorik yaklaşım Farklılık (Diferenz) Teorileridir. Kültür Farklılığı Teorisi ve Modernizm Farklılığı Teorisi yapılan araştırmaların teorik arka planını oluşturmaktadır. Kültürel ve

¹⁴ Bu iki sandalyede oturmak zorunda bırakılan göçmenler yaklaşımı sadece göçmen alan ülkelerde değil göçmen veren ülkelerdeki bilimsel araştırmalarda da yoğun olarak kullanılmaktadır.

¹⁵ Bu bölüm göç sosyolojisinde yeni perspektiflerin oluşmasına yönelik önemli katkılar yapan Bukow ve Llyorya’nın tezlerinden yola çıkarak hazırlanmıştır. Bukow, Wolf-Dietrich und Llyorya, Roberto: Mitbürger aus der Fremde. Soziogenese ethnischer Minoritäten. Opladen 1988

etnik özellikleri ön planda tutan bu yaklaşım politik ve sosyal sorunların kavranmasını engellemektedir¹⁶. “Paralel Toplum” tartışmasında olduğu gibi günlük yaşamdaki farklılıklar siyasal- toplumsal farklılıklar olarak ön plana çıkarılmaktadır. Ülkenin yabancılığa ne kadar dayanabileceği tartışılmaktadır.

Kültür Farklılığı Hipotezinden yola çıkarak azınlıkların yapısı gereği çoğunluktan farklı olduğu tesbit edilir. Burada iki farklı kültür yapıları ön plana çıkarılarak, göçmen alan ülkenin kültürü ile göçmenin kültürü değişmez kalıplar olarak tanımlanır ve karşı karşıya konur. Genellikle de bu yaklaşımda geçmiş bugünü belirleyen en önemli etkidir.

Modernite Farklılığı Hipotezi kullanıldığında göçmen kırsal alandan (az gelişmiş ülkeden) geldiği için modernizmi yakalayamamıştır. Ataerkindir, ancak basit işleri yapabilir. Medeni bir vatandaş düzeyinde sosyal ve politik olgunluğu yoktur. Topluma uyum sağlaması için ikinci bir sosyalleşmeden geçmek zorundadır. Bu nedenle göçmen için uyum programları hazırlanır. Bu hipotez ilk baştan olası uyumu red etmese dahi göçmenlerin topluma uyum sağlamamasının nedenlerini tanımlamaktadır. Kültürel özellikleri, toplumsal konumlanışın şartları haline getiren Farklılık (Diferenz) Hipotezinin kullanılması, toplumda klasik tanımlama (stigma) sürecinin işleminde önemli bir etken olmaktadır. Hukuki kategoriler temelinde grupların ayrıştırılması (Alman Vatandasi/Yabancı), grup özelliklerini sosyal, kültürel, dini v.s. yeniden tanımlamak, karşıtıklarda yoğunlaşarak ötekini etnikleştirmekten yola çıkarak kendi etnik özelliklerine vurgu yapmak, olarak adlarını tesbit edebileceğimiz bir stigma süreci inşa edilmektedir¹⁷. Bu etnikleştirme süreci, politik söylem ve medya tarafından desteklendiği gibi günlük hayattaki ırkçı söylemden de desteklenerek iktidarın etnik temelde yeniden insasına varmaktadır.

Esitlik istemlerine karşı, kalıcı olarak farklı haklar verilmesine haklılık kazandırmak ve bu eşitsizliğin toplumda kabul edilirligini güçlendirmek için, farklılıklar ve etnisite üzerine kurulu söylem stratejik olarak kullanılmaktadır¹⁸. Etnisitenin yani sıra ötekinin tanımlanmasında 11 Eylül’den bu yana din ve inanış artarak ön plana çıkarılmaktadır. Bu strateji toplum üyelerinin toplum imkanlarından eşitsiz olarak yararlanmamasının ve bu yolla oluşan, iktidarın ve eşitsiz toplumsal statülerin mesrulaslaştırılmasında bir araç olmaktadır.

¹⁶ Auernheimer, Georg: Einführung in die Interkulturelle Pädagogik. 3., neu bearbeitete u. erweiterte Auflage. Darmstadt 2003

¹⁷ Bukow, Wolf-Dietrich: Feindbild: Minderheit. Zur Funktion von Ethnisierung. Opladen 1996. Tekin, Ugur und Spindler, Susanne: Ethnisierung und Kriminalisierung als Ausgrenzungsstrategie. In: Die Brücke. Forum für antirassistische Politik und Kultur, Heft 2/2001, S. 27-32.

¹⁸ Balibar, Étienne: Sind wir Bürger Europas? Politische Integration, soziale Ausgrenzung und die Zukunft des Nationalen. Hamburg 2003

Toplumdaki Degisimler ve Yeni Göç Sistemi:

Her toplumsal yapı gibi, göç sistemini irdelerken de, toplumlarda son yıllardaki degisimleri göz önünde bulundurmak gerekiyor. Bunlardan bazilarini söyle siralayabiliriz:

- Toplumlarin sinirlarinda kaymalar olmakta ve sinirlarin tesbitinde belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. Ulus devlet yerine yeni iliski biçimleri toplum sinirlarini dünya düzlemine tasimaktadır¹⁹.
- Bireyin öğrenme, deneme çerçevesi farklılaşmaktadır. Aile bu alanda temel rolünü kaybetmekte, bunun yerine sokak, çevre, medya ve yeni iletişim teknolojileri gibi bir dizi farklı alan bireyin öğrenme ve deneme çerçevesinin sinirlarini yeniden belirlemektedir.
- Topluma katılım katman, sınıf yapılarından çok biyografik kazanımlara dayalı bir alana doğru kaymakta, bireyselleşme güçlenmekte ve buna bağlı olarak da risk faktörü belirginleşmektedir²⁰.
- Anlamlandırma çerçevesi farklılaşmakta, gelenek ve din yerine yeni yerel anlatımlar ön plana çıkmaktadır. Gelenegin bize zaman ve mekan olarak yarattığı konumlanma çerçevesi zorlanmaktadır. Biyografileriyle yer ve zamani en kökten sorgulayanlar ise göçmenlerdir²¹. Göçmenler için yer ve zaman ortadan kalkmış gibidir.

Bu degisimlerden yola çıkarak toplumu irdelerken ve olaylari yorumlarken yeni bir bakış açisi, yeni bir kurgulama biçimine ihtiyaç vardır. Burada sorun yeni oluşan toplumun küresel göçe bağlı olarak nasıl düzenleneceğidir. Ayrıca konumuz gereği göçü tetikleyen ve yapisini degistiren Avrupa ve çevresindeki degisimleri daha yakından ele aldığı mizda söyle bir tablo ile karşilasiriz:

- Avrupa Birliği'nin gelişimine bağlı olarak Avrupa'nın iç ve dış sinirlarındaki degisim ve buna bağlı olarak sınır kontrollerinin yapisinin degismesi ve mekansal olarak kayması.
- Avrupa'nın sinirlarini oluşturan bölgelerde, hem doğuda hem de güneyde son yirmi yılda sosyal, politik ve ekonomik degisimler (Sovyetler Birliği'nin dağılması, neoliberal küreselleşme, Afrika'da artan yoksulluk, bölgesel savaşlar v.s.)

¹⁹ Giddens, Anthony: Elimizden Kaçıp Giden Dünya. İstanbul 2000

²⁰ Burada bireyselleşmeyi toplumdaki izole olma, toplum dışına atılma olarak değil yeni bir tarzda topluma katılımın ivmelerinden biri olarak ele alıyorum. Bireysel yaşam biçimlerinin gelenekten bağımsızlaşması ve bireyselleşme bir açıdan yeni özgürlük alanları olarak ele alınmakta, diğer yandan rol ve görevlerin verili olmaması nedeniyle yönelis sorunlari olarak tanımlanmaktadır. Yeni yönelislerin karmaşıklığı eski basit kalıpların yeniden değer kazanmasına neden olmakta, din ve etnisite toplum üyeleri için yeniden çekici olmaktadır. Beck, Ulrich: Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt a. M. 1986

²¹ Göçmenlerin ulus devletlerin oluşturduğu sabitlik ve kesinlik durumunu nasıl zorladığının analizi için bkz. Bauman, Zygmunt: Küreselleşme. İstanbul 2006

- İletişim, bilgiye ulaşım araçlarının hızla yaygınlaşması ve ucuz seyahat imkanlarıdır.

Son 20 yıllık süreçte göç hareketinin dinamiklerini, özellikle Avrupa'ya yönelen göçün dinamiklerini genel değişimlerin yani sıra yukarıda sıralanan etkenler belirlemektedir²². Burada yeni bir "göç sistemi"nden de söz etmek mümkün. Göçe katılım şartları/olanakları "klasik model"den çok farklılaşmış bir durumdadır.

"Yeni Göç Modeli" nin Aktörleri

1) Göçü kontrol altına almaya çalışan devlet kontrol organları:

Avrupa Ülkeleri bir yandan göçü desteklerken, diğer yandan istenmeyen göçü sınır kontrolleriyle engellemeye çalışmaktadır. Son yirmi yılda göçe yapılan devlet müdahaleleri göçü engellemekten çok göçmenlerin hukuki durumunu etkilemiştir. Bu dönemde gerek Avrupa Birliği ülkelerinin yasalarında yapılan değişiklikler gerek Avrupa Birliği politikaları sonucu Avrupa'da 5 milyon insan illegal yaşamak zorunda bırakılmıştır. AB'de ülkeler arası farklılıklar göstermekle birlikte, göçmenler yasadıkları toplumda, bir dizi yasanın etkisiyle toplum imkanlarından farklı düzeylerde yararlanabilmektedirler²³.

1985'te yapılan Schengen Anlaşması ve 5 yıl sonra yürürlüğe giren Schengen Uygulama Anlaşması ile bir yandan Avrupa Birliği Ülkeleri arasındaki sınırlar kademeli olarak kaldırılmış diğer yandan Schengen ülkelerinin diğer ülkelere olan sınır kontrolleri artırılmıştır²⁴.

Ayrıca vize, AB dışından gelenlerin oturma hakları, sığınmacılar politikası ortaklaştırılmasına yönelinmiştir. Ortak polisiye, adli kontrol mekanizması ve ülkeler arası bilgi alışverişi yeniden düzenlenmiştir. Bu alanda yeni kurulan bilginin ortak kullanımını sağlayan sistemlerden basıncaları, SIS Elektronik bilgi alış veriş sistemi, EURODAC parmak izi bilgi bankası, FADO, EUROPOL bilgi bankalarıdır. AB sınırlarında 30 km lik geri alan tehlikeli bölge olarak tanımlanmış ve kontroller artırılmıştır. Hava alanlarında, şehir merkezlerinde ve tren istasyonlarında düzenli

²² Diminescu, Dana: Das System D gegen das System SIS. Reisende, Navigierende, Schleuser und Gefangene virtueller Grenzen. In: Projekt Migration. Katalog zur Ausstellung. Köln 2005, S. 829-830.

²³ Toplumlarda, ülke vatandaşları, AB ülkesi vatandaşları, sınırsız oturma izni olanlar, süreli oturma izni olanlar, çalışma izni olanlar, aile birleştirilmesiyle gelenler, sığınma başvurusunda bulunanlar, sığınması red edilen fakat farklı nedenlerle sınır dışı edilemeyenler olarak katmanlaşmaya en alt kesim olarak illegaller ilave edilmiştir. Balibar bu durumu „Apartheid Sistemi“ olarak tanımlamaktadır. Bkz. Balibar, Étienne: Sind wir Bürger Europas? Politische Integration, soziale Ausgrenzung und die Zukunft des Nationalen. Hamburg 2003

²⁴ Schengen Anlaşmasını İngiltere ve İrlanda dışında bütün AB ülkeleri imzalamıştır. AB üyesi olmayan Norveç ve İzlanda da bir ek anlaşmayla Schengen anlaşmasının kapsamına alınmıştır.

kontroller yapılmaktadır²⁵. Sınır kontrolleri AB'ne sınırları olan ülkelere kaydırılmıştır. Üyelik için başvuran ülkelere sınır kontrollerinin yeniden düzenlenmesi ve ortak çalışma yükümlülükleri öncelikle getirilmiştir²⁶. Sınırdan vizesiz AB ülkesine geçenlerin doğrudan sınırdan iadesi için üçüncü ülkelerle geri alım anlaşmaları yapılmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001'den sonra güvenlik için oluşturulan programların basında yasal olmayan göçün, kontrol mekanizmalarını güçlendirerek engellenmesi gelmektedir.

AB birliğini sınırları olan ülkelerde sığınmacılar için toplama merkezleri kurularak sığınmak için Avrupa'ya gelmeye amaçlayanlardan AB sınırları içine girmeden veya sınırdan sığınma başvurusu yapmaları istenmektedir. Bu toplama kamplarının AB'de yasayan bütün göçmenlere yönelik, istenmeyenlerin toplumdaki dışlanmasına vurgu yapan sembolik bir karakteri de vardır.

Getirilen yeni sınır kontrolleri göçü engelleyememektedir²⁷. Sadece göçün yollarını değiştirmekte veya göçmenlerin yeni stratejiler oluşturmalarına neden olmaktadır. Sınırlar bir yandan seleksiyon makinesi olarak çalışmakta, diğer yandan ikinci sınıf insan olarak toplumun en altında yer alan illegaller oluşturmaktadır.

2) Yeni tip göçmen ve yeni iletişim ağları:

Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki yaşam düzeylerindeki farkın artması, açlık, savaş gibi nedenlerle buldukları bölgelerde yaşam imkanını yitirenlerin sayısındaki artış, iletişim ve bilgiye ulaşım teknolojilerinin her kesim tarafından kullanılabilir olması, ileri sanayi ülkelerinin sosyal bir hareket olan göç hareketini sınır kontrolleri ve polisliye metotlarla denetim altına almaya çalışmaları, yeni bir göçmen tipi olmuştur. Bu çok daha bireysel, göçe katılım için ölümü göze alan ve ileri sanayi ülkeleri tarafından kontrol altına alınması mümkün olmayan bir göçmen tipidir. İleri sanayi ülkelerinde bu tip göçmen, toplumdaki dışlanmış olarak yaşamak zorundadır. Sistemlerine katılım üzerinden ortak yaşamı sağlayan bu toplumlarda²⁸ yeni bir sorunsalla karşı karşıyadırlar. Merkezlere yasal olmayan yollarla gelen göçmenler ve ülkelerde yasayan göçmenlere yönelik yasaların sertleşmesiyle oturma haklarını kaybeden göçmenler, yasal olmayan, sistem kurumlarından bağımsız olarak, illegal olarak merkezlerde kalmaktadır. Bu kesime yönelik yeni çalışma ve yaşam alanları

²⁵ Minderjahn, Barbara: Das unübersichtliche Bollwerk. Jede Menge ineinander geschachtelte Räume: Das Schengener Abkommen. In: Das Parlament. Aus Politik und Zeitgeschichte. Nr. 31-32 vom 26.07.2004

²⁶ AB sadece Polonya'nın doğuya olan 1200 km.'lik sınırının kontrolünün yeniden yapılandırılması için 340 milyon Euro fon ayırmıştır. Bkz. Münz, Rainer/ Ulrich, Ralf (Hg.): Migration und Bevölkerung. Bevölkerungswissenschaft. Ausgabe 07/02. Berlin September 2002

²⁷ Göçün devlet politikaları tarafından kontrol altına alınması mümkün olmayan „otonom yapısı“ üzerine bkz. Boutang, Yann Moulier: Nicht länger Reservearmee. Thesen zur Autonomie der Migration und zum notwendigen Ende des Regimes der Arbeitsmigration. In: Subtropen, Heft 12, Berlin 2002

²⁸ Luhmann, Niklas: Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie. Frankfurt a. M. 1984

olusmaktadır²⁹. Bu çalışma ve yasam alanlari, kaldıkları ülkenin yasal sisteminin tamamen disindedir. Uyusturucu ticareti, insan vücudunun satılması, infaat işçiliği, özel hizmetçilik gibi is alanlari yeni göçmen için açılmis yeni çalışma alanlaridir.

Göçe katılanlar göç süresince yeni informel ağlarla iliski içindedirler.”Ulusasiri göç” (transnational migration) olarak tanımladığımız bu tip göçe katılanların yasam alanlari bir dizi farklı cografi bölgeye yayılmıştır. Bu tip göç “Klasik Model”den farklı olarak bir ülkeden başka bir ülkeye süreli veya süresiz yasamak için gitmek değil, artık birden fazla ülkede birden yasayan göçmenlerden olusmaktadır. Bunun farklı türlerini Sovyet blogunun dağılmasından sonra Avrupa’ya yönelen, fakat büyük kısmi gittiği yerde kalmayıp başka bölgelere yönelen göçte, hafta sonu Berlin’de çalışmak için gelen Polonyalılar’da, sadece bir sezon için her yıl başka bir ülkeye çalışmaya giden tarım ve infaat işçilerinde, sömestr tatillerinde İspanya’da veya Almanya’da çalışıp eğitimlerini kendi ülkelerinde devam eden Romanyalılar’da, emekli olduktan sonra iki ülkede belli aralıklarla yasayan eski “misafir işçi”lerde izlemek mümkündür³⁰.

Küresellesmenin gelişmesine bağlı olarak olusan, uluslar ötesi yeni iliski ağları, oturma hakkı olan veya olmayan göçmenler için, özellikle göçmen gruplarının yoğunlaştığı bölgelerde yeni hareket ve yasam alanlari olusturmaktadır. Ulus devletler tarafından getirilen sınırlandırmalara karşı yeni hareket alanlari yaratmaktadır. Hem göç ederken hem de göç ettiği ülkede yeni, legal olmayan is alanlari açılmaktadır. Ev bulma ve tıbbi müdahale imkanlari olusmaktadır. Göçmenler harekete geçmeden önce bu bilgilere ulasmaktadır.

Sonuç:

Küresel bir olgu olarak göç, hareketliliğin yeniden değerlendirilmesini gündeme getirmiştir. Küresel hareketlilik sonucunda doğduğu ülke disında çalışmak, yasliliği başka bir ülkede geçirmek, çok farklı tarzlarda ortaya çıkmakta ve yaygınlaşmaktadır. Türkiye’den Almanya’ya “misafir işçi” olarak gidenlerin bugünkü yasantılarını bu duruma bir örnek olarak alabiliriz. Göç, ulus devlet vatandaşlığına bağlı olarak tanımlanan sosyal ve politik hakları sorgulamaktadır. Habermas bu zemin kaymasını “ulus devletinin mesruiyet krizi” olarak tanımlamaktadır³¹. Yasanan gerçekliğe uygun

²⁹ Sassen, Saskia: Globalization and its Discontents: Essays on the Mobility of People and Money. New York 1998

³⁰ Antropolog Glick Schiller, Nina v.d. tarafından 90’li yılların ortalarında geliştirilen bu tez birden fazla ülkede birden yasam alanlarını kuran yeni tip göçmenlerin yasamlarının araştırılmasında önemli bir bakış açisi getirmiştir. Bkz. Glick Schiller, Nina und Basch, Linda und Szanton Blanc, Cristina: From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. In: Pries, Lutger (Hg.): Soziale Welt. Transnationale Migration. Berlin 1999: 121-140

³¹ Habermas, Jürgen: Die postnationale Konstellation und die Zukunft der Demokratie, Beitrag zu dem Kulturforum der Sozialdemokratie. Berlin 1998

olarak vatandaşlığa bağlı haklar sisteminde yeni düzenlemelerin yapılması tartışmaları siyasal ve sosyal bilimcilerin gündemine yerleşmiştir. Aktif katılıma dayalı vatandaşlık olarak Seyla Benhabib'in geliştirdiği "ulus-ötesi vatandaşlık"³² veya Etienne Balibar'ın "sınırların demokratikleştirilmesi"³³ tezleri bu tartışmalar için önemli açılımlar getirmektedir.

Dünya üzerinde egemen olan neoliberal toplum modeline bağlı olarak, göç küresel bir boyut kazanmıştır. Bugün uygulanan kontrol üzerine kurulu göç politikaları Avrupa'da çelişkileri artırmaktadır. Bu çelişkiler sadece sınır bölgelerinde değil, ülkenin iç bölgelerinde, merkezlerde de oluşmakta ve toplumsal yapıları bozmaktadır. Şimdiye kadar gözlemlenen, göç hareketinin kendi ilişki ağlarını kurarak bağımsız bir dinamik kazandığıdır. Türkiye Avrupa'ya yönelen bu yeni göç hareketinin önemli bir alanında yer almaktadır. Yeni oluşan küresel göç hareketi, bunu engellemeye yönelik kontrol sistemleri, göçmenlerin bu sistemi etkisiz bırakmaya yönelik oluşturdugu yöntemler, Türkiye'de çalışan sosyal ve siyaset bilimcilerinin de gündemine girmiştir. Sosyal, güvenlik ve uluslararası politika ile göç arasındaki gerilim ve etkileşim bir yandan Türkiye'nin sosyal dokusunda, iç siyasal yapılarında değişimler yaparken, diğer yandan Avrupa Birliği'yle bütünleşme düzeyine bağlı olarak bu göç hareketini kontrol altına almak için bazı görevler üstlenmek zorunda bırakılacaktır.

Yeni tip göçmenin haklarını savunan insan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşları, uluslar arası düzeyde örgütlenmektedir. Herhangi bir bölgede göçmenlere yönelik müdahalelere tepkiler Avrupa düzleminde oluşmaktadır³⁴. Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinde ortaya çıkan Strasburg Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi yeni yapılar mevcut hak arayışları imkanlarını artırmaktadır. Hem göç veren, hem göç alan, hem de geçiş bölgesinde olan Türkiye'de, toplumun küresel göçe bağlı olarak nasıl düzenleneceği, bu baskının hangi alanlara kayacağı, nerelerde sorunların ortaya çıkacağı ve nerelere müdahale edilmesi gerekliliği gibi konular toplumun, siyasetin gündeminde, yakın bir gelecekte belirgin biçimde etkin olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, Nermin: Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa 2. Baskı. İstanbul 2002
- Alt, Jörg: Leben in der Schattenwelt. Problemlkomplex „illegale“ Migration. Karlsruhe 2003

³² Benhabib, Seyla: Kulturelle Vielfalt und demokratische Gleichheit. Politische Partizipation im Zeitalter der Globalisierung. Frankfurt a. M. 1999

³³ Balibar, Étienne: Sind wir Bürger Europas? Politische Integration, soziale Ausgrenzung und die Zukunft des Nationalen. Hamburg 2003

³⁴ Eylül 2005'te 500 Afrikalı göçmenin Ceuta'da sınırdaki tel örgüyü asmak için mücadelesinde 14 göçmen ölmüş ve bunu protesto eylemleri çok kısa zamanda örgütlü sivil toplum kuruluşları tarafından Avrupa düzleminde yaygınlaştırılmıştır.

- Auernheimer, Georg: Einführung in die Interkulturelle Pädagogik. 3., neu bearbeitete u. erweiterte Auflage. Darmstadt 2003
- Bade, Klaus: „Billig und willig“ die „ausländischen Wanderarbeiter“ im kaiserlichen Deutschland. In: Bade, Klaus (Hg.): Deutsche im Ausland - Fremde in Deutschland. Migration in Geschichte und Gegenwart. München 1992
- Bade, Klaus: Migration und Integration in Deutschland seit dem Zweiten Weltkrieg. Probleme, Erfolge, Perspektiven. Osnabrück 2004
- Balibar, Étienne: Sind wir Bürger Europas? Politische Integration, soziale Ausgrenzung und die Zukunft des Nationalen. Hamburg 2003
- Bauman, Zygmunt: Küresellesme. Istanbul 2006
- Beck, Ulrich: Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt a. M. 1986
- Beck, Ulrich: Der Durchschnittliche Migrant. In: Projekt Migration. Katalog zur Ausstellung. Köln 2005: 196-198
- Benhabib, Seyla: Kulturelle Vielfalt und demokratische Gleichheit. Politische Partizipation im Zeitalter der Globalisierung. Frankfurt a. M. 1999
- Boutang, Yann Moulier: Nicht länger Reservearmee. Thesen zur Autonomie der Migration und zum notwendigen Ende des Regimes der Arbeitsmigration. In: Subtropen, Heft 12, Berlin 2002
- Bukow, Wolf-Dietrich: Feindbild: Minderheit. Zur Funktion von Ethnisierung. Opladen 1996
- Bukow, Wolf-Dietrich und Llaryora, Roberto: Mitbürger aus der Fremde. Soziogenese ethnischer Minoritäten. Opladen 1988
- Diminescu, Dana: Das System D gegen das System SIS. Reisende, Navigierende, Schleuser und Gefangene virtueller Grenzen. In: Projekt Migration. Katalog zur Ausstellung. Köln 2005, S. 829-830.
- Elias, Norbert und Scotson, John L.: Etablierte und Außenseiter. Frankfurt/M. 2002
- Eryilmaz, Aytaç und Jamin, Mathilde (Hg.): Fremde Heimat / Yaban, Silan olur. Eine Geschichte der Einwanderung aus der Türkei, Türkiye'den Almanya'ya Göçün Tarihi. Essen 1998
- Giddens, Anthony: Elimizden Kaçıp Giden Dünya. Istanbul 2000
- Glick Schiller, Nina und Basch, Linda und Szanton Blanc, Cristina: From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. In: Pries, Lutger (Hg.): Soziale Welt.
- Transnationale Migration. Berlin 1999: 121-140
- Habermas, Jürgen: Die postnationale Konstellation und die Zukunft der Demokratie, Beitrag zu dem Kulturforum der Sozialdemokratie. Berlin 1998
- Luhmann, Niklas: Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie. Frankfurt a. M. 1984
- Minderjahn, Barbara: Das unübersichtliche Bollwerk. Jede Menge ineinander geschachtelte Räume: Das Schengener Abkommen. In: Das Parlament. Aus Politik und Zeitgeschichte. Nr. 31-32 vom 26.07.2004

- Münz, Rainer/ Ulrich, Ralf (Hg.): Migration und Bevölkerung. Bevölkerungswissenschaft. Ausgabe 07/02. Berlin September 2002
- Sarmenhaus, Wilhelm: Die Festsetzung der niederländischen Religionsflüchtlinge im 16. Jahrhundert in Wesel und ihre Bedeutung für die wirtschaftliche Entwicklung der Stadt. Studien und Quellen zur Geschichte von Wesel. Wesel 1913
- Sassen, Saskia: Globalization and its Discontents: Essays on the Mobility of People and Money. New York 1998
- Schilling, Heinz: Die frühneuzeitliche Konfessionsmigration. In: Klaus J. Bade (Hg.): Migration in der europäischen Geschichte seit dem späten Mittelalter. IMIS-Beiträge, H. 20, Osnabrück 2002, S. 67-89
- Tekin, Ugur: Migration und Erinnerungskultur <http://uni-koeln.de/ew-fak/Sozio/ss2006/7210/praesentation.pdf> 2006
- Tekin, Ugur und Spindler, Susanne: Ethnisierung und Kriminalisierung als Ausgrenzungsstrategie. In: Die Brücke. Forum für antirassistische Politik und Kultur, Heft 2/2001, S. 27-32.